

ANIKA SKOVRAK

LONGINOVE IKONE I FRESKE U MANASTIRU LOMNICI*

O Longinovim lomničkim ikonama pisano je dosada u nekoliko navrata¹, a literatura o Longinu je opširnija no i o jednom našem slikaru iz doba stvaranja pod Turcima.²

Veliki interes za Longina, umetnika monaha koji se pored slikarstva bavio crkvenim pesništvom i prepisivanjem knjiga, može se objasniti time što je ovaj naš najplodniji umetnik XVI veka ostavio o sebi mnogo podataka koji osvjetljavaju njegovu zanimljivu ličnost i delovanje kroz dugi niz godina. Po potpisanim i datiranim delima njegov se rad može pratiti od 1566. do 1598. godine. U tridesetgodišnjem periodu Longinovog stvaranja nastao je znatan broj dela od kojih je sačuvano više ikona u Peći, Dečanima, Pivi, Velikoj Hoći, Lomnici, selu Cikote u Bosni i Nikoljcu kod Bijelog Polja. Među ovim ikonama nalaze se i ikone dva delimično očuvana ikonostasa — pivske iz 1573 — 74. godine, za koje se misli da su pripadale mileševskom ikonostasu,³ i ikone skoro u celini sačuvanog lomničkog ikonostasa iz 1578.

¹ D. Mazalić, Izveštaj o ispitivanju starina crkava manastira Ozrena, Tamne, Papraće i Lomnice, Glasnik Zemaljskog muzeja Kraljevine Jugoslavije, L, Sarajevo 1938, 108; M. Filipović — D. Mazalić, Crkva Lomnica u Bosni, Spomenik SAN, CI, Beograd 1951, 145-49, sl. 11, 12, 13.,14 i 15, Z. Sekulić, Konzervacija lomničkih ikona, radova ikonopisca Longina XVI veka, Zbornik zaštite spomenika kulture, III, Beograd 1953, 85-94, sl: — Zaštita spomenika kulture u Bosni i Hercegovini, Naše starine, I, Sarajevo 1953, 207; D. Mazalić, Novosti iz Lomnice, Naše starine, II, Sarajevo 1954, 227-229; S. Radojičić, Majstori starog srpskog slikarstva, Beograd, 1955, 74-75.

² R. Grujić, Hvostanski aer i nereski trenos, Starinar, II ser., knj. 5, Beograd 1930, 12-17; V. Petković, Legenda sv. Save u starom životisu srpskom, Glas SKA, CLIX, Beograd 1933, 62-76; id., Longin srpski slikar, Pravda, Beograd 1-4. IV. 1936; L. Mirković, Crkvene starine Dečana, Peći, Cetinja i Praskovice, Godišnjak muzeja Južne Srbije, I, Skoplje 1940, 101-112, 114, 117-118; M. Čorović-Ljubinković, Pećko-dečanska ikonopisna škola, Beograd 1955, 7-10; M. Teodorović-Šakota, Prilog proučavanju ikonopisca Longina, Saopštenja Zavoda za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture NR Srbije, I, Beograd 1956, 156-166; M. Ivanović, P. Pajkić i R. Lazović, Tri Longinove ikone iz velike Hoće, Glasnik muzeja Kosova i Metohije, III, Priština 1958, 195-206; D. Radojičić, Stara srpska književnost, Beograd 1960, 250, 357-358.

³ S. Radojičić, majstori starog srpskog slikarstva, posebna izdanja SAN, CCXXXVI, Beograd, 1955, 74.

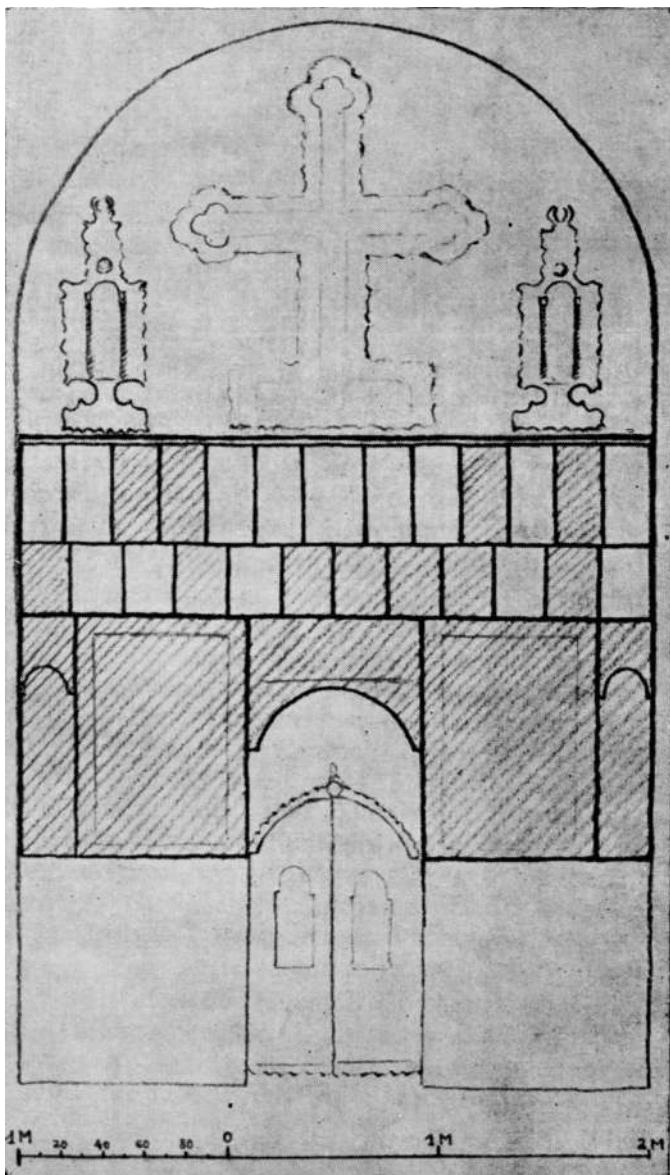
godine. Longin je ostavio za sobom i jedan slikani antimins iz 1566. godine i jedan aer iz 1597. godine. Dve rukopisne knjige — Akatistnik iz dečanske biblioteke (inv. br. 137) i Četverojevanđelje iz zbirke rukopisa SAN (inv. br. 4), preostali su primerci Longinove književno-prepisivačke de-latnosti.

Povod za ovaj osvrt na Longina i lomnički ikonostas, i pored toga što je o njemu već pisano, dali su rezultati ispitivanja koja sam vršila na ikonopisu manastira Pive (Longinovim ikonama i ikonama nastalim pod njegovim uticajem), ponovna restauracija lomničkog ikonostasa⁴, zatim nedavno otkrivene Longinove ikone u Velikoj Hoći, izgled Longinovih ikona posle čišćenja koje se sada vrši u okviru priprema za izložbu ikona Jugoslavije za XII međunarodni kongres vizantologa u Ohridu i najzad, zaključak do kojeg sam došla po obilasku Lomnice, da je Longin tamo slikao i freske u gornjim zonama.

Svi ovi momenti doprineli su dobijanju jedne potpunije slike o Longinu i njegovom stvaranju, a novoprikljeni podaci o njegovim radovima u Pivi i Velikoj Hoći, koji su predhodili Lomnici

⁴ 1950-51. godine izvršena je, zauzimanjem Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture i Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture, konzervacija Longinovih ikona iz Lomnice. Kako u to vreme Savezni institut još nije imao oformljen svoj restauratorski atelje, konzervaciju je poverio restauratoru Narodnog muzeja u Beogradu Zdravku Sekuliću. Tom prilikom ikone su konzervirane, očišćene i delimično restaurirane, o čemu postoji napred pomenuti izveštaj restauratora Sekulića. Po izvršenoj restauraciji ikone su vraćene u vlažnu lomničku crkvu gde je drvo nastavilo da radi, što je prouzrokovalo nove krakelure i odvajanje gipsane preparacije od drvene podloge. D. Mazalić, osvrćući se na stanje ovih restauriranih Longinovih ikona, u svom članku »Novosti iz Lomnice« daje vrlo umesne primedbe i tačna predviđanja (o. c. str. 229). Uskoro, vlag je, uslovljena primenjenim konzervatorskim postupkom na ikonama delovala u toj meri na njih, da je 1958. godine Savezni institut ponovo preuzeo njihovu konzervaciju. Ovoga puta tretira se ikonostas u celini a ne samo Longinove ikone, konzervaciju izvodi M. Medić i ona je još u toku.

* Materijal za ovaj članak izložen je delimično u okviru predavanja »Prilog proučavanju slikara Longina, Strahinje iz Budimlja, Georgija Mitrofanovića i Kozme«, održanog 4. V. 1961 na 150-oj sednici Arheološkog instituta SAN.

Sl. 1. Skica ikonostasa, iz šrafirane površine predstavljaju preostale Longinove ikone

— u kojoj slikar dostiže svoju punu umetničku zrelost i daje najbolje ostvarenje, — objašnjavaju donekle razvojnu nit najplodnije i najbolje faze.

Lomnički ikonostas, odnosno Longinov rad na njemu, i pored svega interesa koji je izazvao njegovo otkrivanje od strane Đ. Mazalića pre skoro četvrt veka, nije dosada detaljnije analiziran, te je stoga, čini nam se, potrebno ponovo se osvrnuti na ovu značajnu ikonopisnu celinu.

Naša želja da se konkretnije zadržimo na onim formalnim elementima koji su bitni za najbolju fazu Longinovog stvaranja (u vremenu između sedamdesetih i osamdesetih godina XVI veka), imala bi za cilj da se istaknu neke naročito dragocene vrednosti i osobenosti i da se osvetli kako njegovo slikarsko sazrevanje u jednom određenom periodu tako i njegov uticaj na sledbenike.

Od Longinovih ikona na lomničkom ikonostasu su: dve velike prestone ikone, Bogorodica sa Hri-

tom, anđelima i prorocima i Hristos sa Bogorodicom, Jovanom (Deizis) i apostolima, ikone svetog Đorda (patrona crkve) i svetog Dimitrija koje su postavljene tako da flankiraju dve predhodne ikone, sedam ikona velikih praznika, četiri ikone sa predstavama stojećih apostola i ikona Nedremanog oka nad carskim dverima. Carske dveri i Raspeće sa ikonama Bogorodice i svetog Jovana nisu Longinove, već su rad nekog drugog, nepoznatog majstora XVII veka, kako je to već ranije zaključio Đ. Mazalić (sl. 1)⁵

BOGORODICA SA HRISTOM, ANĐELIMA I PROROCIMA (sl. 2 i 3)

Slikana je na dasci veličine $117 \times 82 \pm X 1$ cm. Daska je iz dva komada po sredini spojena, sa naličja su ubaćena dva kušaka. Duž ivice ikone dodate su četiri uske letvice i one obrazuju ram ispušten 1,5 cm, koji sa prednje strane izgleda kao sastavni deo daske pošto su spojnice drveta nalepljene lanenim platnom i potom prevučene gipsanom preparacijom pa pozlatom koja ih je pokrivala. Lanenim platnom nalepljene su i ostale spojnice drveta. Centralni prostor ikone (59 X 98 cm), na kome je predstavljena Bogorodica sa Hristom i anđelima, za 0,5 cm je niži od slikanog okvira gde su proroci. Po sredini ikone duž daske nastalo je oštećenje u vidu jedne trake oko 10 cm široke, koja po vertikali deli ikonu na dva dela. Na oštećenju koje zahvata obe figure i Bogorodičin lik otpao je bojeni sloj i gipsana preparacija. Duž leve ivice ikone pruža se takođe jedan oštećeni uži pojaz.

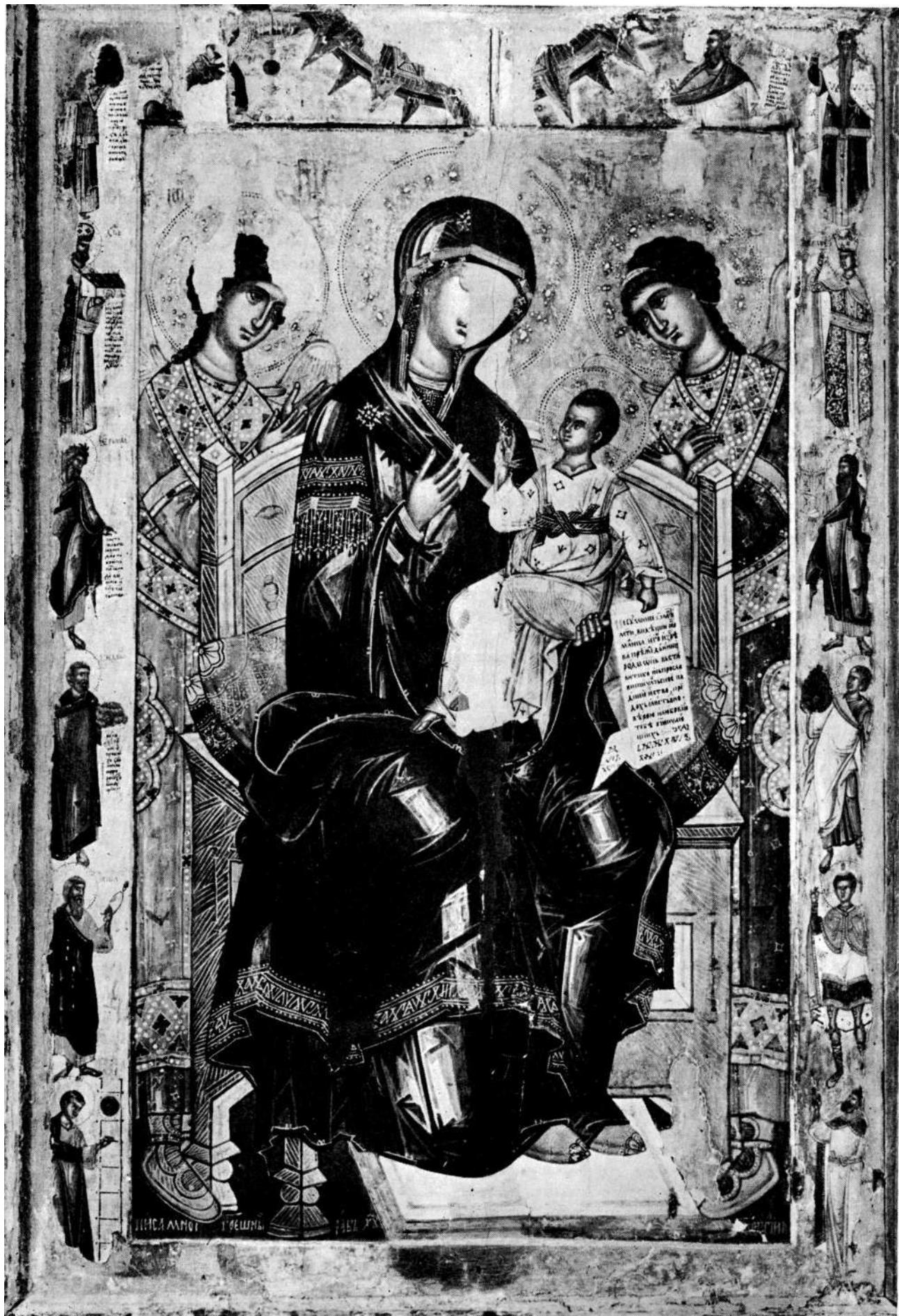
Bogorodica je na prestolu sa Hristom na krilu , u nimbu , okružena dvojicom arhanđela. Obučena je u plavu haljinu, svetlije plavu kapu ukrašenu zlatnim ornamentima, cinober-pozlaćene papuče i purpurni maforion. Vrlo brižljivo su slikani zlatom ukrasni detalji: dugmad kojom se zakopčava donja haljina, zvezdasti ornament na glavi i ramanima, kićanke i bordura u obliku stilizovanih ortografskih ornamenata na ramanima i duž donje ivice maforiona. Hristos je u svetlozelenoj haljinici ukrašenoj crnim i zlatnim ornamentima preko koje je crveni pozlaćeni peribrahion i plavi pozlaćeni pojaz napred vezan. Ogrtać je oker sa pozlatom izšrafiran. Mali Isus okrenut je udesno ka majci koju blagosilja, u levoj ruci drži razvijen svitak sa tekstom:

ΜΕΣΩΝΗΣ ΕΩΛΗΣ ΜΤΗ, ΒΝΔΩΣΘΙ ΜΟΙ ΜΛΝЦΑ. ΚΕΓΩ ΗΓΡΩ | ΒΑ ΠΡΒΚΕ ΔΛΗΗΗΙΣ |
ρόδι οώζε βλεπά | βητη εδο ισηπροσλα | βιτη υάγιος η πα | άσεν ήστω, πρι |
δοχε ηθετέβηνο | βερού η λιθοβιή | τέεθ βετενυαίο | ψηνχε:-

Presto na kome sedi Bogorodica na cinober jastuku je oker, izšrafiran zlatom sa ružičastim ivi-

⁵ Đ. Mazalić, »Novosti iz Lomnice«.

Sl. 2. Prestona ikona Bogorodice sa Hristom, anđelima i prorocima (foto D. Kažić)

cama. Supadaneum je također ružičaste boje neobično lepog tona. Iza prestola stope — desno, aranđel Gavrilo u crvenoj haljini, zelenom divitisonu ukrašenom zlatnim ornamentima i oker lorosu, po kome su draga kamenje i biseri. Levo, aranđel Mihajlo u plavoj haljini sa zlatnim ornamentima, u crvenom divitisonu sa oker lorosom ukrašenim biserima i dragim kamenjem. Oba anđela stope uza sam presto tako da su im stopala, u oker obući ukrašenoj biserima, naslikana ispred nogu prestola. Pri dnu na zelenom podu potpisao se slikar zlatom:

ПИСА МНОГО ГРЕШНИ РАБЪ ХВЛ АДГІННЬ.

Na bočnim stranama ikone su stojeće figure proroka kao ilustracija crkvenog teksta »Proroci su te navestili ...«

Prorok Mojsije naslikan je pri vrhu sa leve strane. Oštećena je gornja polovina figure i signatura. On ispred sebe drži kupinu u plamenu sa medaljonom Bogorodice u zelenom grizaju. Levom rukom pridržava i razvijeni svitak na kome piše:

КОУПИН | ОУ ТЕ ѩРГ | НЕМВ Б | ЖТВА | НЕОПАЛ | МОУЮ | ПРБЗР | ХВДР |
ВАЕ ДВО | ГОРЕШУ | Н НЕСАГА | РАЮЩУ:-

Prorok David levom ivicom oštećen. U carskom odelu ukrašenom biserima, donja haljina plava, purpurni ogrtač ukrašen zlatnim floralnim ornamentima spojen romboidnim agrafom, sa zlatnom okruglom krunom na glavi, drži ispred sebe obema rukama čivot, ružičast sa plavim krovom na kome je medaljon Bogorodice i ispred koga se spušta svetlozeleni razvijen svitak na kome je tekst:

КУВОМ | мѣ ЗЛВЕ | та ГНЯ | ИНДШИИ | СКРНЖА | ЛЬ-ПРБ | ЕПД ѩЧИ | И соуЩЕС
МВО-НА | ПИСАНН | ВИДЕХЬ | ДВВ

Prorok Jeremija ... levom ivicom je oštećena figura. U levoj ruci prorok drži svitak na kome piše:

ПОУТЬ | ЖИВОТА | ГАВИ СЕ | ДВО ТО | БОЮ КБ | НА ГВНН | ДЕ ВЫ | ШННН-И |
СПЕ ЧЛД | ЧСТВО.

Prorok Gedeon ... duž leve ivice je oštećen, predstavljen kao starac sede kose i brade. Obučen je u purpurni hiton i tamnozeleni himation. U levoj ruci drži runu sa poprsjem Bogorodice u plavom grizaju, ispod koga je razvijeni ružičasti svitak sa tekstrom:

РДНО | ЕПД | ЧП.Е | ПРОГАВ | ХВ ДВО | МИСЛЬ | НОУЮ | РОСУ | ХА | ИМОУ | ШИИ

Prorok Isaija ... — levom ivicom je oštećen, sede kose i brade u cinober hitonu i purpurnom himationu. U levoj podignutoj ruci drži klešta sa žarom.

Prorok Jakov nema signature, oštećen je levom ivicom. Mlad, golobrad, kratke kose, u cinober hitonu i plavom himationu. Levom rukom se oslanja na lestve, na kojima je naslikano u plavom medaljonu, poprsje Bogorodice.

Prorok Aron je prvi u redu s desne strane. Sačuvana je figura proroka duge sede brade u bogatoj

odeći straozavetnog sveštenika. Purpurna donja haljina, kratka zelenoplava bluza i preko nje ogrtač ukrašen slovima, na glavi kruna. Odeća je ukrašena zlatnim bordurama sa biserom. Ispod njega je

Prorok Salomon u carskom divitisonu zelene boje bogato ukrašenom zlatnim floralnim ornamentom. Loros i bordure su zlatni. Cinober ogrtač spaja agraf sa plavim kamenom. Na glavi je kruna ukrašena biserima. Desnom rukom, podignutom visoko, blagosilja, leva je oštećena.

Prorok Jezekijl prorok prosede duge kose i brade, desnom ivicom oštećen, u cinober hitonu i plavom himationu. U desnoj ruci drži dvostruku dveri sa poprsjem Bogorodice u grizaju. *Prorok Avakum* (signatura oštećena). Prorok predstavljen kao golobradi mladić kratke smeđe kose, izvijene figure u svetloplavom hitonu i svetloružičastom himationu. U desnoj visoko podignutoj ruci drži grm sa medaljom Bogorodice u grizaju.

Prorok Danil (signatura oštećena), predstavljen kao golobradi mladić kratke kose sa starozavetnom kapicom na glavi u kratkoj zelenoj tunici, preko nje je svetloružičasta bluza i preko svega prebačen kratki cinober ogrtač. Desnom rukom blagosilja a leva mu je oštećena.

Prorok Valaam, čija figura je jako oštećena završava red s desne strane. U svetloružičastom je hitonu vezanom, pojasom, preko koga je zeleni ogrtač spojen ispod vrata agrafom, opervažen zlatnom bordurom ukrašenom biserima. Oko vrata mu je cinober spuštena kapuljača.

Na gornjoj strani okvira leva i desno od segmenta plavog i zelenog neba, koji je na sredini oštećen i u kome su bile naslikane otvorene dveri (vide se samo tragovi i levo signatura naslikana su dva proroka).

Prorok Zaharija je *levo*. Poprsje mu je vrlo oštećeno. On u desnoj ruci pokrivenoj plavim himatinom drži razvijen ružičasti svitak na kome se još čita preostali deo teksta:

..3. ПАЕ ТРУ | АВ СВЕТИ | АННЮМЫ | ВРХОУ єГО

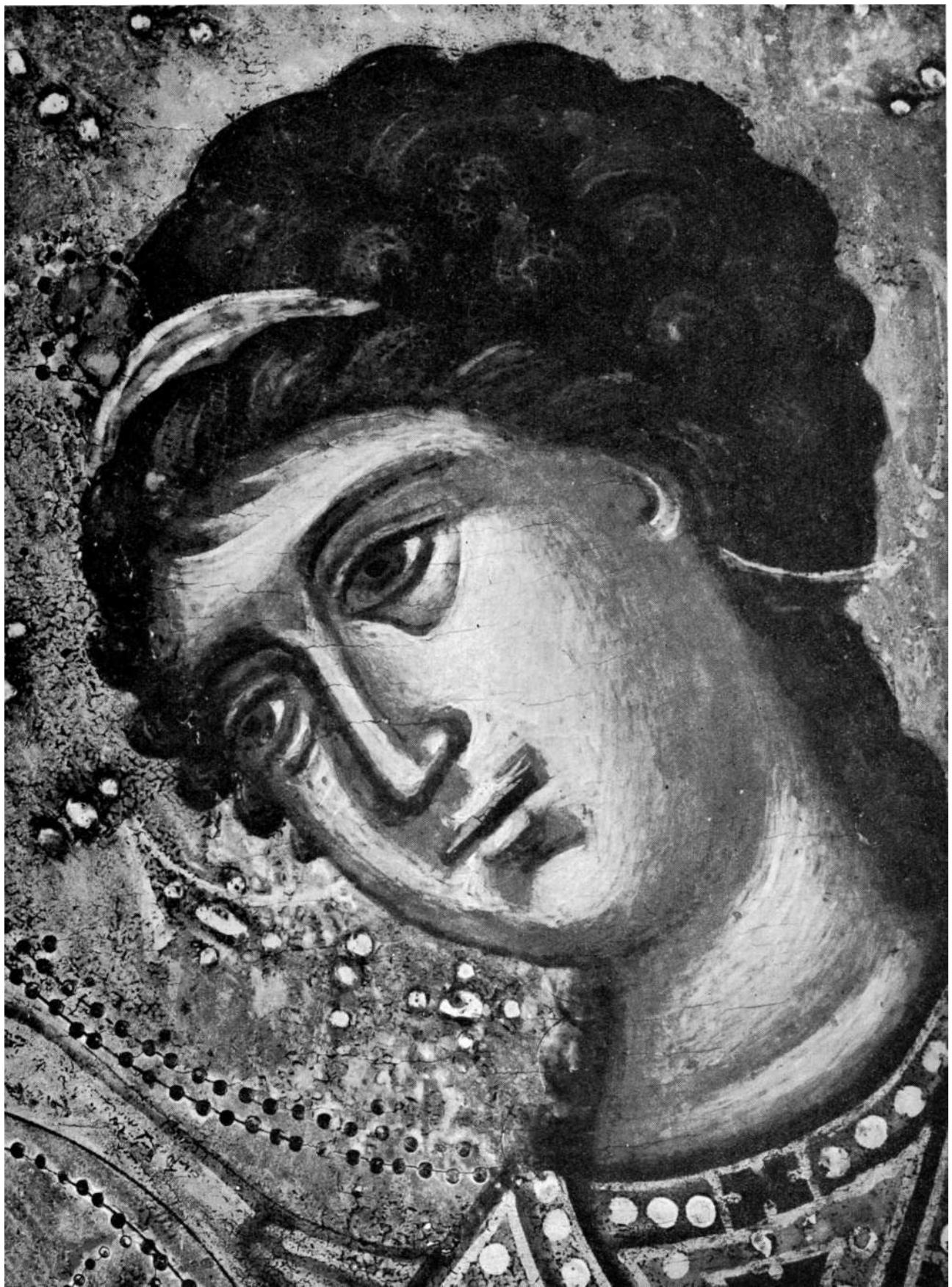
u desnoj ruci drži svećnjak.

Prorok ... je desno od segmenta. Sed, duge kose i brade u cinober hitonu i oker himationu, poprsje dosta dobro očuvano. Desnom rukom blagosilja, a levoj pokrivenoj drži svetlozeleni svitak sa poprsjem bogorodice u grizaju na kome piše:

ТАКО | ГЛЕНТЬ ГВ | ДАВ ЧЛ СА | НА НБВГО | РЕ Й ЗНА | МЕНЯ НА |
ЗЕМАН | ДОЛЕ КР | ВВЕ Й ѩ | ГНЯ И КУ | РЕНЕ ДИМ :-

PRESTONA IKONA HRISTA SA BOGORODICOM, JOVANOM I APOSTOLIMA (sl. 4 i 15c).

Drveni pano, veličine kao i prethodna ikona 117 X 82 X ±4 cm. Sastavljen je iz tri vertikalne daske sa ramom koji duž četiri ivice obražuju uske letvice. U spojnica dasaka po sredini ikone umetnute su dve lajsne. Na poleđini su dva

Sl. 3. Glava anđela, detalj prestone ikone Bogorodice sa Hristom, anđelima i prorocima (foto D. Kažić)

horizontalna kušaka. Veliko oštećenje koje ide sredinom ikone od gornje do donje ivice, deli je na dva dela. Ono zahvata Hristovu figuru, čija je glava potpuno uništена, i remeti strukturu centralnog panoa. Još jedno manje oštećenje zahvata delimično glavu svetog Jovana, dok na slikanom okviru, na kome su predstavljeni apostoli, ima dosta oštećenih delova. Isus Hristos, signiran velikim crvenim slovima **ИСУС ХРИСΤ** sedi na prestolu, na jastucima, desnom rukom blagosilja (oštećena), levom na kolenu pridržava veliko Jevandjelje sa tekstrom:

ПРИДАВАТЕ | БЛАГОДАНИИ | УЦА НИЕ | ГО НАСЛЕД | ЧИТЕ ОУГОТО | ВАНОЕ ВА | ЦРТВО:

Hristos je obučen u purpurni hiton i tamnoplavi himation ivica ukrašenih zlatom i s bordurom stilizovanih ortografskih ornamenata. Presto sa cinober i zelenim jastukom ukrašenim zlatnim ornamentima je oker, izšrafiran zlatom. Ivice prestola su ružičaste kao i supedaneum. Iza prestola stoe Bogorodica i Jovan ruku ispruženih prema Hristu (Deizis). Bogorodica, sa lepo slikanim likom (sl. 4) sem manjih ljuštanja boje, dobro je očuvana, u tamnoplavom je hitonu i purpurnom maforionu ukrašenom zlatnim ornamentima i resama. Jovan Preteča, čiji je lik skoro u celini očuvan, a oštećenje zahvata pretežno kosu i bradu, obučen je u svetloružičasti hiton i tamnozeleni ogptač. Nimbovi su naznačeni na zlatnoj pozadini dvostrukim nizom iskucanih tačaka, dok je njihova unutrašnjost ukrašena vencem perlastih plastičnih rozeta. Po dnu, na zelenom pojusu uz samu ivicu centralnog prostora je isписан zapis:

ИПИ СМЕРЕНОМОС (СУТАРЦУ (АКА)КУЮ И БРАТИАМБ ЕГО.

Na slikanom okviru iznad Hrista preostalo je samo dva-tri fragmenta bojenog sloja, na osnovu kojih se vidi da je na sredini bio naslikan zupčasti segment neba sa zlatnim zracima, a levo i desno od njega dve dopojasne figure svetitelja sa razvijenim svicima, na kojima se od teksta može pročitati: **..ХОДА...| ЗАНИЕ, ТОМО...| ПРИПИЯТ| УГЛНЬ ГОИ..| ИНДА...** kod prvog, i

РОВ..| МОЕМ| И ОУСЛ| ША МЕ, | И СЧАДВА| ЈДОВА| ВА ПАЛЬ| МОН..

kod drugog svetitelja. Levo i desno od centralnog panoa, na okviru, naslikane su figure po šest apostola. Leva strana je dosta dobro očuvana, dok se na desnoj nalazi po koji fragment.

Apostol Petar je prvi levo, oštećena mu je glava i signatura. Obučen je u plavi hiton i tamno oker himation. Ispred sebe drži razvijen svitak na kome piše: **ТЫ КЕІІ| ХС ГНІ| БА ЖУ| ВАГО**

Apostol Jovan — starac u svetloplavom hitonu i ružičastom himationu, okrenut i priklonjen Hristu, pred sobom drži poluotvoreno Jevandjelje sa početkom teksta: **ВЪНАЧЕ ВЪ СЛОВО И СЛОВА** njaste brade i kose u cinober hitonu i himationu.

Apostol Marko — kratke kestenjaste kose i kose u cinober hitonu i himationu. Drži zatvoreno Jevandjelje, korica ukrašenih bi-

serorn i dragim kamenom. Stav figure u kontrapostu i modelovanje draperija je lepo rešeno (sl. 4).

Apostol Andreja — starac sede kose i brade, obučen u zeleni hiton i mrki himation. Levu ruku je ispružio ka Hristu a u desnoj, opuštenoj, drži savijen svitak.

Apostol Jakov — predstavljen je sa kratkom smeđom kosom i bradom u svetloružičastom hitonu i zelenom himationu. Okrenut je ka Hristu sa ispruženom levom rukom dok u desnoj, pokrivenoj, drži uvijen svitak.

Apostol Filip — mlad golobrad svetitelj u cinober hitonu i zelenom himationu okrenut kao i prethodni tričetvrt ka Hristu. Desnom rukom blagosilja, u levoj, podignutoj, pokrivenoj himationom, drži uvijen svitak.

Apostol Pavle je prvi na desnoj strani okvira. Signatura i glava su potuno uništene, očuvana je samo figura od ramena nadole. Apostol je u zelenom hitonu i ružičastom himationu, okrenut ka Hristu ispred sebe, drži zatvoreno Jevandjelje.

Apostol Matej — oštećenog lika i stopala, obučen u plavi hiton i svetlozeleni ogptač. Povijen je prema Hristu, prema kome drži otvoreno Jevandjelje na kome je na obe strane isписан tekst: **КНИ | ГА РО | ДСТ | ВА ЙУ | ХВА | СНА | ДАДВА | СНЯ | ДАВР | АМ М**

Apostol Luka — sledeća figura oštećene signature i glave, u plavom hitonu i purpurnom himationu, sa otvorenim Jevandjeljem, biserom ukrašenih korica, ispred sebe.

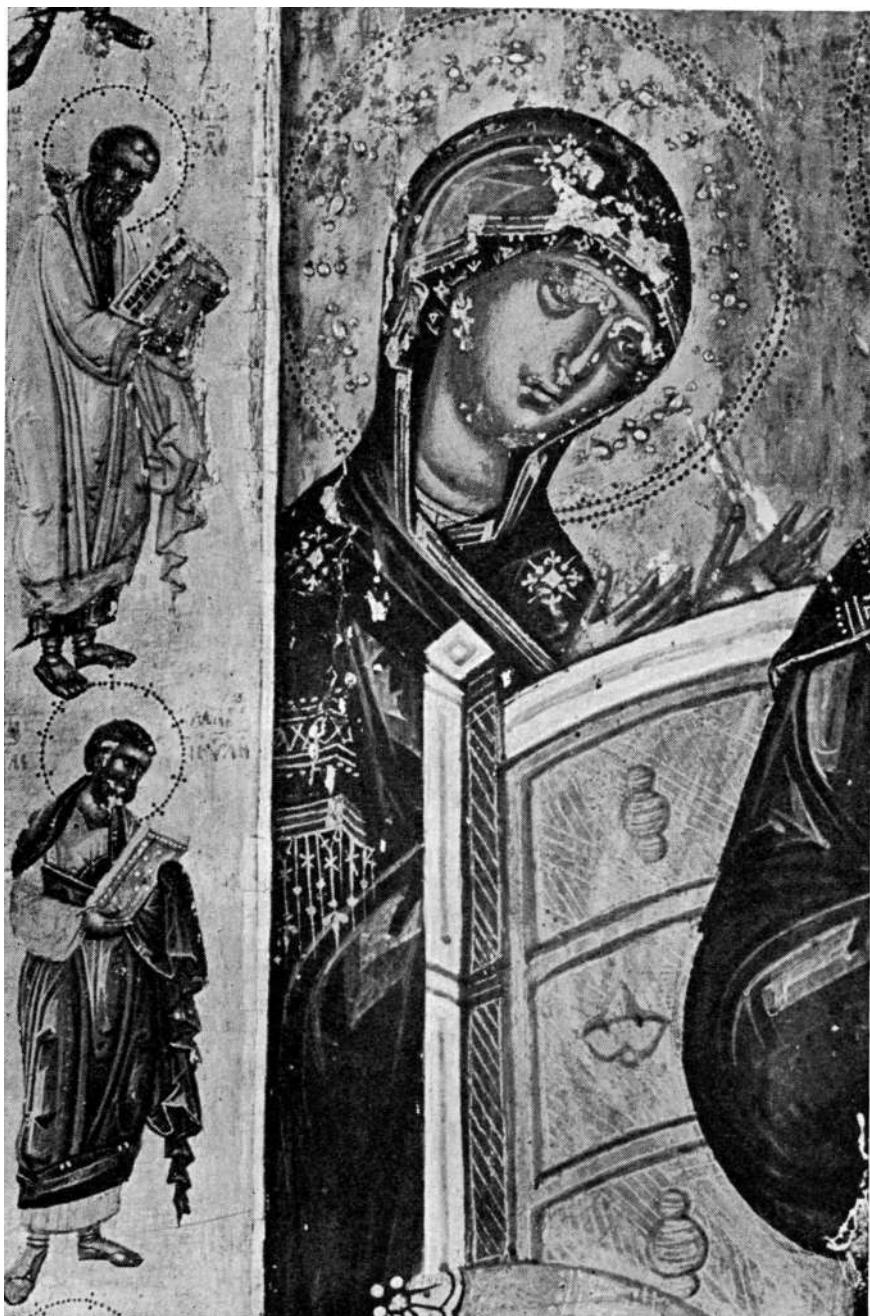
Preostala tri apostola očuvana su samo fragmentarno. Prvi je:

Apostol Simon, oštećena signatura, od figure je ostala glava i deo poprsja. Predstavljen je kao sedi čelav starac u plavom hitonu i tamno oker himationu, koji se preliva, sa uvijenim svitkom u levoj ruci. Sledеći,

Apostol Vartolomej, oštećenog lika i stopala, u purpurnom je hitonu i svetloružičastom himationu. Drži uvijen svitak.

Apostol Toma je poslednji, takođe oštećen u predelu glave i duž desne ivice. Mlađi kratke kestenjaste kose, okrenut ka Hristu, u rukama drži umotan svitak. Obučen je u zeleni hiton i cinober himation.

IKONA SVETOG DIMITRIJA — **СТВІ ДИМИТРІ** sl. 5. Slikana na dasci iz jednog komada, veličine 107 X 25,5 X ± 4 cm. Na licu ikone stepenastim dubljenjem obrazovan je u istoj dasci dvostruki ram i zasvođeno polje u kome je naslikana figura svetitelja. Ikona je oštećena na više mesta. Jedno oštećenje zahvata čitavu glavu svetitelja idući ivicom siluete na zlatnoj pozadini. Figura svetitelja je vrlo skladno ukomponovana u izdubljenu arkadu pozlaćene podloge. Sveti Dimitrije u bogato drapiranom cinober hitonu, čija je donja ivi-

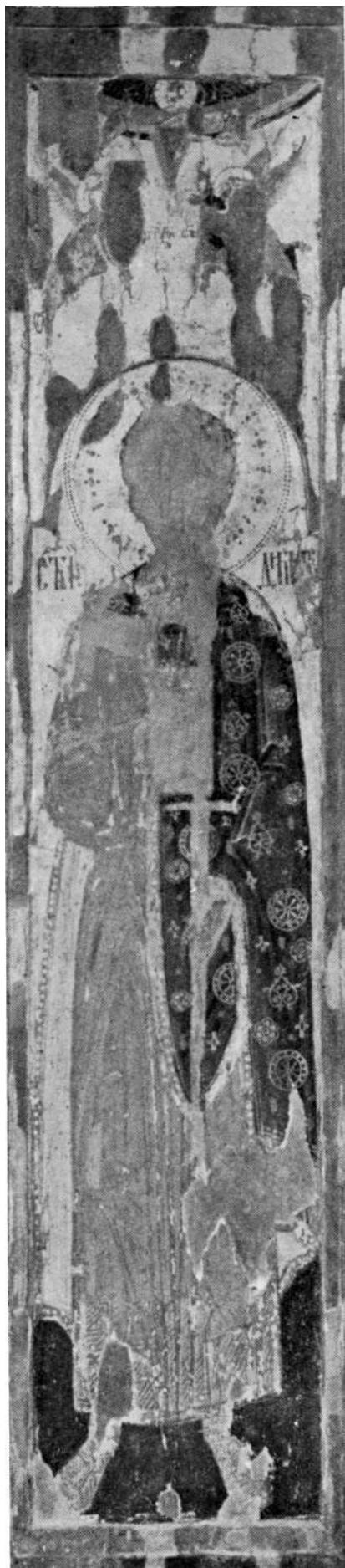

Sl. 4. Glava Bogorodice i apostoli sa okvira, detalj prestone ikone Hrista sa Bogorodicom i Jovanom

ca ukrašena oker bordurom sa zlatnim prugama i biserima, preko koga je prebačen zeleni ogrtač sa zlatnim ornamentima u vidu malih i velikih rozeata, takođe oivičen bisernim nizom. Ogrtač je postavljen belim. Obuća je oker, zlatom izšrafirana. U desnoj savijenoj ruci svetitelj je držao krst, šaka je uništena; levom, opuštenom rukom drži ispred sebe dugi mač. Nimb označen na zlatnoj pozadini, dvostrukim nizom iskucanih tačaka, u unutrašnjem delu je ukrašen vencem perlastih ispupčenja, raspoređenih u vidu rozeta. Na površini iznad svetog Dimitrija pri gornjoj ivici je plavi segment neba, u kome je poprsje Hrista u cinober hitonu. Hristos u raširenenim rukama drži mač i dijademu, pružajući ih anđelima koji lete

ispod, ruku ispruženih prema njemu. Figure oba anđela su oštećene.

IKONA SVETOG ĐORDA — sl. 6. Na isti način obrađena i istih je dimenzija kao predhodna ikona, kojoj predstavlja pandan. Oštećena je na više mesta. Od glave svetitelja, koja je oštećena i od koje se vidi kontura oblika na zlatnoj podlozi nimba, sačuvan je samo jedan manji fragment lica. Po silueti se može zaključiti da je sveti Đorđe imao kovrdžastu kosu do ispod ušiju i dijademu. Figura svetog Đorda, u bogatoj odeždi, je kao i kod predhodnog svetitelja skoro u celini očuvana. On je u dugoj, tamnoplavoj haljini, ornamentiranoj zlatnim floralnim romboidnim mo-

tivima, sa crvenim pupoljcima zelenih vreža u sredini. Pri donjoj ivici haljinu završava široka oker bordura ukrašena biserima. Preko ramena je prebačen svetlocinober ogrtač, ivicom ukrašen biserima. U desnoj, na prsima savijenoj ruci svetitelj rži beli mučenički krst (delimično oštećeno). Levom, do pojasa podignutom rukom on drži dugi mač u koricama.

Na gornjem polju, pri vrhu, u plavom segmentu neba sa zlatnim zracima, je poprsje Hrista u cinober hitonu. Hristos blagosilja raširenilim ruku. Spod segmenta neba naslikana su dva anđela koji sleću prema svetom Đorđu, levi u svetloružičastom, desni u plavom ogrtaču, koji mu nose mač i dijademu. Figure anđela su na više mesta oštećene.

NEDREMANO OKO Ιη̄χσ· επιστά.. επιστά.. ΝΕΔΡΕΜΑΝΝΟΙΣ ωκό, sl. 7, je na dasci pravougaonog oblika veličine 82 X 62 X ± 4 cm, koja ima donju ivicu lučno zasvedenu. Površina panoa je podeljena na dva dela, horizontalnom ispuštenom trakom, izdubrenom iz iste daske — gornji pravougaoni, i donji u obliku dva spojena trougla koja oivičava luk. Duž ivice ikone unaokolo ide ispušteni ram od ± 4 cm širine, dok zasvođeni deo, na kome je ispisan tekst, predstavlja sam za sebe donji okvir.

Kompozicija Nedremanog oka, smeštena na gornjoj pravougaonoj površini, slikana je na zlatnoj podlozi i zelenom pojusu pri dnu. Mladi Hristos leži opružen na dijagonalno postavljenom cinober jastuku, ukrašenom zlatnim ornamentima u pet redova ispisanih ukrasnim slovima. On je u svetloružičastom hitonu, po kome su šare kao na haljinama gde se slika kao mladenac, rađene zlatom, crvenom i crnom bojom; preko njega je oker himation, zlatom izšrafiran. Nabori su slikani tamno crvenom bojom. Ispod himationa se hiton vidi duž donje ivice i na desnom ramenu. Na uzglavlju su dva jastuka, svetlooker i zeleni. Hristos je naslikan kao mlad dečak, kratke kose, otvorenih očiju, glave oslonjene na desnu ruku; levom, opuštenom preko pojasa drži kraj himationa. Probranim pokretom leva nogu mu je prebačena preko desne, čime izdužena figura dobija još više u lepoti stava. Zlatni nimb ovičen je tačkastim nizom i u njemu je cinoberom upisan krst i signatura (¶·¶·¶). Bogorodica стоји над uzglavljem Hrista i drži zastavicu. Ona je u plavom hitonu i purpurnom maforionu. Anđeo αγγήλъ stoji po dnu nogu, nagnut ka Hristu. U obema ispruženim, prekrivenim rukama drži zdelu u koju su pobodeni krst i instrumenti mučenja. Lik anđela je oštećen. Dugačka krila su mu sklopljena na leđima. Obučen je u cinober hiton, koji se vidi samo donjom ivicom ispod svetloružičastog himationa, na kome su nabori izvedeni modelovanjem ružičaste, svetloplave i bele boje. Na zelenom polju, desno od nogu Bogorodičinih zlatom je ispisana godina slikanja, koja datira ceo ikonostas u 1578. godinu.⁶ ¶·¶·¶.

⁶ Ibid.

Prorok David ^{ПРВК ДВДЬ} naslikan je na donjoj površini u levom segmentu luka, u carskoj odeždi purpurne boje sa zlatnim cvetnim ornamentima. Zlatni loros, sa naličja plav, prebačen je preko ruke, na glavi ima zlatnu okruglu krunu, ukrašenu dragim kamenjem. Prorok desnom, visoko podignutom rukom blagosilja, a u levoj drži svitak na kome piše:

СЕ НЕВЬ | ЗДРЕМ | АКТЬ, | НИ К СНЕТ | БАКТВО | ХРАНЕ И | ...

Prorok Mojsije, delimično oštećen. Duge smeđe brade i kose koja mu pada na pleća. U plavom je hitonu, Obema rukama drži razvijen svitak na kome piše: ВЪЗЛЕГЬ | ПОСПА ІА | КО ЛАВЬ | ... СКУ | ... КТО | ... ТЬИ

Tekst na luku pisan je zlanim majuskulnim slovima na plavoj osnovi:

...НЕС...ННО К...ВО, ОЧЕЖ...ИСТЕБЬ ВІЦЕ ВІЛІШАЕ-НЬМЫ...ОВЛАМОШЕ СПЕНІ...

predstavlja deo crkvene pesme

U levom i desnom uglu su zlatom iscrtani ornamenti.

PRAZNIČNE IKONE

Blagovesti (signatura oštećena). Na dasci iz jednog komada veličine 22,3 X 35,7 X ± 3 cm, na kojoj je dubljenjem centralne površine obrazovan okvir. Na naličju, po sredini, je jedan kušak. Veća oštećenja zahvataju desni gornji i donji ugao ikone.

U prvom planu, na zelenom polju, levo je aranđel Gavrilo (Г), koji korača prema Bogorodici i blagosilja je desnom ispruženom rukom, u levoj drži žezlo. Velika, spuštena krila su oker izšrafirana zlatom. Andeo je u cinober hitonu sa zlatom naznačenim peribrahinom i tamnozelenom himatijom. U zlatnom nimbu cinoberom je upisano Г. Desno, na prestolu okrenutom udesno, oker izšrafiranom zlatom, na cinober jastuku sedi Bogorodica. Od glave koja je zahvaćena gornjim oštećenjem nije ostalo ništa, vidi se još samo desna ivica zlatnog nimba. Bogorodica, u plavom hitonu i purpurnom maforionu, opervana zlatom sedi i prede. Ispod nogu joj je supedaneum. Fon kompozicije čini arhitektura. Niži, svetoplavi zid, ukrašen plastičnim floralnim motivima, je u drugom planu. Visoka zgrada iste boje sa cinober krovom je desno, u trećem planu i najvećim delom je oštećena, a levo je takođe visoka građevina svetiooker, skoro bela, sa tamnozelenim krovom, preko koga je prebačena cinober zavesa.

Krštenje (signatura oštećena) sl. 8, 8a i 8b. Na dasci iz jednog komada veličine 22,4 X 35,7 X ± 3 cm, sa jednim kušakom na poleđini. Dva veća oštećenja u gornjem delu i manja na donjoj ivici. Oštećenja u gornjim partijama idu duž ivica stenovitih brda koja zatvaraju pejzaž kompozicije. Hristos

Sl. 6. Ikona svetog Đorđa

Sl. 7. Ikona Nedremanog oka

(**Иисус**, у златном nimbu je cinoberom upisan krst i signatura **ИИСУС**), stoji na sredini Jordana na supedaneumu oko koga je obavijeno šest zmija. Figura Hrista je skoro frontalno postavljena, jedva malo okrenuta udesno Jovanu, Oko bedara mu je beli perizonium. Obe ruke su u znaku blagoslova. Desna savijena prema svetom Jovanu leva opuštena prema reci. Iznad Hristove glave je svetlosni segment neba iz koga se spušta dugačak krak sa svetim duhom u vidu zlatnog goluba u proširenom kružnom prostoru. Voda Jordana slikana je vrlo lazurno, svetloplavom bojom, po čijoj su površini šrafiranjem tamnije plavom bojom naznačeni talasi. Po reci, u raznim pravcima plivaju ribe slikane zlatom i osenčene crnom bojom. U prvom planu, levo od supedaneuma je u plavom grizaju naslikana personifikacija Jordana — starac koji kleći na jednoj nozi u rukama oslonjenim na koleno desne noge drži amforu iz koje prosipa vodu. Nag je, samo sa perzonijumom oko bedara. Svetoplavi grizaj je veoma uspelo izведен. Ispod lazurno slikane vodene površine vidi se prvobitni crtež ove figure postavljene niže i malo ulevo, na kome je starac drugačije koncipiran. Crtež je rađen crvenom bojom i nazire se ispod lazurno sli-

kane vode, takođe se vidi crtež drugačije raspoređenih riba i par crta koje označavaju prvobitno zamišljen profil desne obale (sl. 8a i 8b).

Jovan Krstitelj stoji na levoj, stenovitoj obali reke, u odelu od kamilje dlake, koja je slikana svetloplavom bojom, obavijen tamnozelenim plastom, opervaženim zlatom. On je položio desnu ruku na glavu Hristu (od oštećene ruke ostala je samo šaka). Leva obala slikana je tamnim okerom, a desna svetlom, skoro belom bojom. Na njoj stoje četiri anđela, ruku ispruženih prema Hristu i prekrivenih bogato drapiranom himationima (cinober hitoni sa tamnozelenim himationima oivičeni zlatom). Krila su im slikana tamnim okerom, potom šrafirana zlatom.

Lazarevo Vaskrsenje (signatura oštećena) sl. 9. Na dasci veličine 22,3 X 35,7 X ± 3 cm, sa jednim kušakom na poleđini. Dva veća oštećenja zahvataju površine uz gornju i donju ivicu ikone. Scena se odvija u prvom planu, na tamnozelenom polju. Levo, stoji Hristos (**Иисус**, u zlatnom nimbu cinoberom upisano **ИИСУС**) u purpurnom hitonu i plavom himationu opervaženom zlatom. On podignutom rukom vaskrsava Lazaru. Grupa učenika

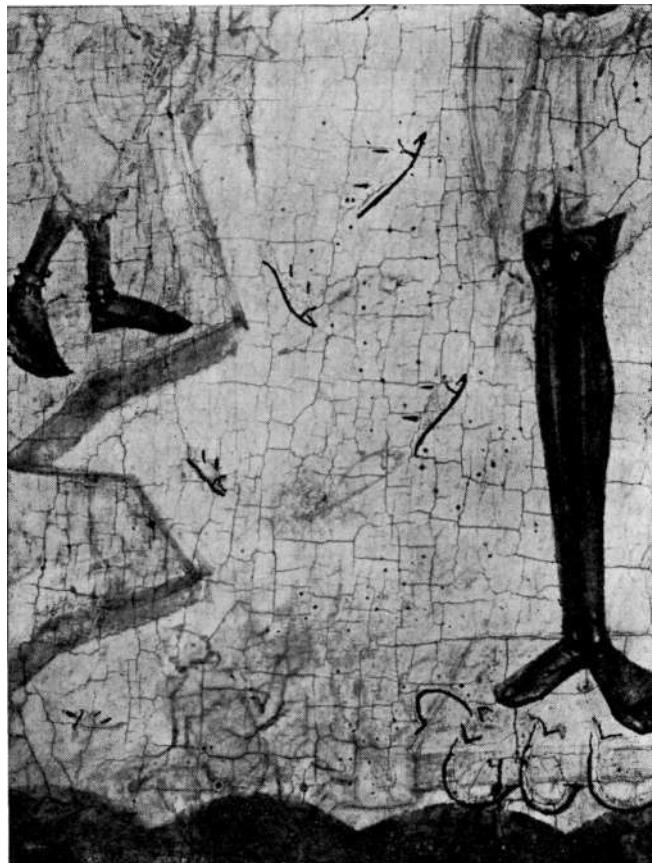
Sl. 8. Ikona Krštenja

prati Hrista, apostol Petar u plavom hitonu i tamnooker himatitonu, jedan mladi apostol u cinober hitonu i tamnozelenom himationu itd. Ispred Hrista su sestre Lazareve, koje mu se obraćaju oplakujući brata raspleteneh kosa. Jedna, u cinober moforijumu, kleči ljubeći Hristu stopala, druga diže prema njemu ruke prekrivene tamnozelenim maforijem, Lazar, zavijen u beli povoj sa crnim prugama, stoji u plavoj grobnici, koja je postavljena vertikalno uz desnu ivicu ikone. Oko Lazara su tri sluge, jedan u zelenoj, dva u cinober tunikama. Dvojica spuštaju na zemlju poklopac skinut sa grobnice, a treći, oplakujući Lazar, odvija povoj. Drugi plan je zanimljivo rešen dijagonalnim ukrštanjem dva stenovita brda; levo svetio, skoro belo, po kome je visoko i nisko raslinje, i desno — tamnooker, skoro potpuno golo. U trećem planu je arhitektura svetloplava kao i grobnica; u njenoj otvoru pojavljuje se grupa staraca u odeći živilih boja (cinober, zelena, purpurna).

Cveti (Цветоноси...) sl. 10. Scena se odvija na padinama svetlog, skoro belog brda obraslog retkim Hristos (Христос), u zlatnom nimbu cinoberom upi-

Sl. 8. Personifikacija Jordana, detalj sa ikone Krštenja, običan snimak

Sl. 8b. Personifikacija Jordana — detalj sa ikone Krštenja, infracrveni snimak

Sl. 9. Ikona vaskresenja Lazareva

Sl. 10. Ikona Cveti

san krst i signatura $\omega\circ -$), u purpurnom hitonu i travčicama. U prvom planu je tamnozeleno tlo. plavom himationu sedi na svetloplavoj mazgi preko koje je prebačena cinober materija umesto sedla. Prate ga apostoli odeveni kao na ikoni Lazarevog vaskrsenja. Desno su plave zidine Jerusalima sa crvenim krovovima zgrada. Na vratima grada sačekaju Hrista Jevreji u purpurnim, cinober i zelenim haljinama. Ispred njih su dva dečaka, prvi u kratkoj beloj haljinici prostire cinober haljinu pred mazgu, drugi, u cinober haljinici pruža mazgi grančicu da jede. Palma na koju se penje treći dečak, u cinober haljinici, je oštećena. *Raspeće* (... $\times \tilde{\sigma}$). Na dasci je iz jednog komada veličine $22.3 \times 35,6 \times \pm 3$ cm, koja je po sredini napukla, verovatno usled čvora u drvetu pri donjoj ivici. Oštećenja zahvataju gornji i donji deo kompozicije, a gipsana preparacija i bojeni sloj su otpali skoro duž čitavog okvira ikone. Figura razapetog Hrista ($\tilde{\chi} \tilde{c}$) je skoro čitava zahvaćena gornjim oštećenjem. Od nje je preostalo samo leva ruka, deo belog perizoniuma oko bedara i noge od kolena na dole. Levo od krsta je Bogorodica ($\tilde{M} \tilde{P}-\tilde{H} \tilde{Y}$) u plavom hitonu i purpurnom maforionu, opervaženom zlatom i zlatnim zvezdastim ukrasima na glavi i ramenima. Bogorodica, kao i dve žene pored nje u cinober i zelenim maforionima, je raspletene kose. Desno od krsta je Jovan ($\tilde{I} \tilde{O}$) u cinober hitonu i zelenom himationu. Iza njega стоји Longin ($\tilde{A} \tilde{o}$) sa kopljem, predstavljen u trenutku kada se sprema da ga podigne i probode Hrista. On je u vojničkom odelu u kratkom cinober ogrtaču sa oker štitom, Stenoviti brežuljak Golgotе, u koji je zaboden krst i na čijim padinama stoje ličnosti, je svetio oker sa belim osvetljenim partijama, rupa u steni je crna, a u njoj bela Adamova lobanja. Na lobanju kaplje krv koja teče iz, čavlima probodenih, Kristovih nogu. Pojas tla je u prvom planu tamnozelen. Kompoziciju zatvara visoki plavi zid sa zupcima i plastičnim ukrasima.

Vaznesenje (... $\tilde{E} \tilde{N} \tilde{O} \tilde{B} \tilde{W}$) sl. 11. Kao i prethodne ikone, na dasci iz jednog komada veličine $22,3 \times 35,7 \times \pm 3$ cm, sa jednim kušakom na poleđini. Oštećenja takođe, kao na predhodnim

ikonama zahvataju partie uz gornju i donju ivicu ikone. Scena se odvija na padinama stenovitog brežuljka. Bogorodica (МП-ФВ) u purpurnom mandorlu je u sredini kompozicije, flankirana sa dva anđela, koji, simetrično postavljeni istim pokretim drže žezla. Odeveni su u cinober i tamnozelenu odeću. Levo i desno od centralne grupe — Bogorodice sa anđelima — su grupe apostola datih u vrlo živim pokretima, i odeći cinober, tamnozelene, oker, plave i purpurne boje.

U drugom planu su stenoviti vrhovi tri brda, između kojih je naslikano visoko zeleno drveće, dok su po padinama razbacani žbunovi. Pri vrhu ikone je okrugla mandorla sa Kristom u zlatom izšrafiranoj odeći, koju nose dva anđela, leteći u vrlo lepim pokretima. Obućeni su u cinober i žene haljine. Kompoziciono i koloristički ova ikona je svakako jedna od najlepše rešenih.

Duhovi (Свете Сице) na dasci veličine 22,3 X 35,6 X ± 3 cm. Nekoliko manjih oštećenja duž okvira ikone i na više mesta lјusanje bojenog sloja. Kompoziciono potpuno simetrična,

Sl. 11. Ikona vaskresenja

cela ikona rešena u oker svetlim i tamnim tonovima na zlatnoj podlozi. Na tamnooker, zlatom izšrafiranoj klupi, lučno postavljenoj, sede apostoli u odeći živih boja: apostol Toma (†), u plavom hitonu i cinober himationu; apostol Vartolomej (†), u zelenom himationu; apostol Andrej (ΑΝΔΡΥ), u zelenom hitonu i purpurnom himationu; apostol jevandelistu Marko (Μ), u cinober hitonu i plavom himationu, sa Jevandeljem u ruci; apostol jevandelista Jovan (ΙΩ), u maslinasto oker hitonu i cinober himationu, sa Jevandeljem ispred sebe; apostol Petar (Π), u plavom hitonu i oker himationu, sa uvijenim svitkom, je na čelu grupe. Desno prema njemu simetrično postavljen je apostol Pavle (ΠΑ), u cinober hitonu i purpurnom himationu, on na krilu drži kodeks sa koricama drugačije ukrašenim od Jevandjelja apostola-jevandjelista. Apostol jevandelista Matej (ΑΤ), u plavom hitonu i zelenom himationu sa Jevandjeljem ispred sebe; apostol jevandjelista Luka (ΑΥ), u cinober hitonu i purpurnom himotionu, sa tonzurom, drži Jevandelje ispred sebe; apostol Simon (ΣΙΜΩΝ), u plavom hitonu i tamnooker himationu; apostol Jakov (ΙΑΚΩΒΟΣ), u cinober hitonu i tamnoplavom himationu i apostol Filip (ΦΙΛΙΠΠΟΣ), u cinober hitonu i zelenom himationu, dat u potpunom profilu, za razliku od ostalih apostola koji su postavljeni tričetvrt.

U niši koju obrazuje supedaneum apostolske klupe, na tamnozelenu fonu predstavljen je na prestolu, dugobradi starac u cinober carskom divitisionu sa zlatnom krunom na glavi i prugastom draperijom, koju drži obema podignutim rukama razvijenu ispred sebe. Signatura

— ispisana je cinoberom. U pozadu kompoziciju završava dvokrilna, svetlooker građevina, zanimljivo perspektivno rešena. Pri vrhu ikone je segment neba sa zlatnim zracima, u kome je predstavljen beli golub raširenih krila — sveti Duh, koji u vidu dvanaest plamenih jezika, raspoređenih uz ivicu sementa, silazi na apostole. Ostale ikone velikih praznika su propale, Od dvanaest ikona koliko ih je bilo, sada ima samo sedam.⁷ Iz sledećeg reda ikona — apostola sa Dezisom — preostajalo ih je još manje, od trinaest ikona svega četiri, i to veoma oštećene.⁸

IKONE APOSTOLA

Apostol Vartolomej (Свети Апостол ВАРТОЛОМЕЈ) sl. 12. Na dasci iz jednog komada veličine 47 X 21 X ± 3 cm, sa dva kušaka na poleđini. Površina na kojoj je predstavljen apostol izdubljena je i za pola santimentra niža, tako, da ispušcene ivice daske obrazuju ram. Pozadina je zlatna. Ikona je na više mesta oštećena — otpala je gipsana preparacija i bojeni sloj. Tlo na kome apostol stoji je tamnozelene boje. Odeven je u cinober hiton sa zlatnim

⁷ Đ. Mazalić u svome prvome izveštaju o ispitivanju starina manastira Lomnice iz 1938. godine (o. c. str. 108) kao osmu ikonu velikih praznika pominje Preobraženje, koga danas nema.

⁸ Ibid., 1938. godine bilo ih je pet.

peribrahionom i purpurnim himationom. Drži uvijeni plavi svitak.

Apostol Jovan Bogoslov (...**ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ - ΙΩΑΝΝΟΥ**) sl. 13. Na dasci iste veličine i obrade kao i predhodna ikona, oštećena na više mesta. Sv. Jovan Jevandjelista je u plavom hitonu i svetloružičastom himationu, drži Jevandjelje oker ukrašenih korica.

Sl. 12. Ikona apostola Vartolomeja

Mateja Jevadjeliste je vrlo oštećena. Oštećenje zahvata i lik na kojem se boja oljusala. Apostol je u cinober hitonu i tamnoplavom himationu, na kome se bojeni sloj jedino u celini očuvao, i prikazuje veoma vešto modeliranje i način nabiranja draperije. Apostol ispred sebe drži zatvoreno Jevandjelje.

Ikone apostola najslabije su očuvane. Sudeći

Sl. 13. Ikona apostola Jovana Bogoslova

Apostol Jakov (στ... - **ΙΑΚΩΒΟΣ**) Ikona je obrađena kao i predhodne, na tri-četiri mesta je otpala gipsana preparacija sa bojenim slojem, a na više mesta se Ijusa boja, naročito svetlozelena. Apostol je u cinober hitonu i svetlozelenom himationu. Obema rukama, drži oker uvijeni svitak.

Apostol Matej (στ... **ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΜΑΤΕΑ**) Ikona sv. apostola

prema preostalim, fragmentarno očuvanim ikonama, moglo bi se predpostaviti da je to bio friz veoma brižljivo slikanih figura. Način slikanja likova, obrada inkarnata, postavljanja figura i modeliranja draperija odeće, pokazuje najbolje osobine Longinovog slikarstva. Šteta je što je ovaj red ikona u toj meri oštećen, jer bi umnogome

doprineo opštem estetskom izgledu ikonostasa i omogućio potpuniji uvid i širu analizu stila i načina slikanja.

Ukupno uzev, i pored toga što su dosta oštećene, preostale Longinove ikone na lomničkom ikonostasu predstavljaju jedinstvenu ikonopisnu celinu (sl. 1).

Ikonostas sačinjavaju dva zasebna dela: široka ikonopisana površina, 3 X 2 metra, formirana od tri reda ikona — koja u stvari čini ikonostas, odnosno njegov glavni deo i duborezne carske dveri i Raspeće sa ikonama Bogorodice i svetog Jovana. Ne zna se tačno kada je nastao drugi, duborezom ukrašeni deo (dveri i krst). Svakako pošto je glavni deo sa ikonama bio već završen, ali, da li su današnje dveri i krst bili prvobitni sastavni delovi ikonostasa ili je ove delove, kasnije nestale iz nama nepoznatih razloga, prvobitno, uradio Longin, teško je reći. Ipak izgleda moguće, s obzirom na kompozicionu skladnost ova dva dela da je ikonostas bio odmah ovako zamišljen, i da se Longin, prevashodno slikar — ikonopisac, poduhvatio izrade glavnog dela ikonostasa — samih ikona, a da je duborezne kitnjaste delove prepustio drugom majstoru. Longin ni na jednom svom radu ne pokazuje ni najmanje sklonosti ka primeni duboreza. Za razliku od nekih majstora — ikonopisaca XVII veka, koji ponekad veoma vešt komбинuju ikonopis i duborez, Longin voli ravne pozlaćene površine koje oživjava isključivo svojim bogatim koloritom. U prilog takvoj prepostavci išao bi i relativno brzi nastanak duboreznih delova po izradu Longinovog ikonostasa (sudeći po njihovim stilskim osobinama, oni su iz početka XVII veka), te bi teško bilo objasniti kako bi za tako kratko vreme, da su postojale, Longinove dveri i krst propali i morali biti zamenjeni novim. Ako bi se prihvatile gornja prepostavka, ostaje donekle nejasan odnos carskih i takozvanih gornjih dveri (ikone Nedremanog oka). Mirna površina ikone Nedremanog oka, čisto slikarski tretirana, jako kontrastira sa duboreznim pozlaćenim dverima, te se nameće pitanje zašto Longin nije uradio i carske dveri, čime bi bio kompletiran ikonostas. Moguće je da je Longin, završivši glavni deo ikonostasa, morao iz nama nepoznatih razloga da ode iz Lomnice, te je i izradu dveri uz Raspeće, koje je i onako zasebna celina, prepustio svome sledbeniku. No, u ovome trenutku se na drugi, duborezni deo ikonostasa (carske dveri i Raspeće), koji inče sačinjava sam za sebe jednu vrednu i lepu umetničku celinu — osvrćemo samo kao na sastavni deo Longinovog ikonostasa, koji nas prvenstveno interesira.

Longinova zanatska tehnika pripremanja drvene podlage ikona — upotreba drvenih panoa sastavljena iz više komada dasaka po spojnicama nalepljenih lanenim platnom (slučaj prestonih ikona) — i način obrade površine drveta i stavljanja gipsane preparacije — uslovila je kasnije, u vrlo vlažnoj crkvi nastanak oštećenja. Drvo upotreblje-

Sl. 14. Prestona ikona Bogorodice sa Hristom i prorocima iz manastira Pive

no za izradu ikona je topola i ono je na skoro čitavoj površini napadnuto crvotočinom.

Gipsani grund stavlen preko ravno istesane površine drveta u nanosu debljine 1 do 2 mm prekriven je pozlatom. Zlatni listići, kako izgleda prema oštećenim površinama, na više mesta, stavljeni su na gipsanu podlogu presvučenu cinoberom.

Slikarska tehnika primenjena pri izradi ovih ikona karakteristična je za Longinov način slikanja u periodu između sedamdesetih i osamdesetih godina XVI veka.

Crtež glavnih kontura je tanko ugraviran u gipsanu podlogu, potom izveden dosta debelom

lazurnom linijom tamnocrvene, skoro smeđe boje, koja se utapa u kolorit tako da se gotovo i ne primičuje. Crnom bojom na velikim ikonama iscrтане су само оци i obrve, dok je na malim, prazničnim ikonama ona upotrebljena uglavnom na draperijama, i to samo tamo gdje je bilo potrebno izdvojiti ih, i za slikanje obuće. Na minijaturnim likovima malih ikona crteža gotovo i nema, obrađeni su modeliranjem boja inkarnata Longinu svojstvenim sfumatom, i na njima su crnim tačkama naznačene sitne oči. Longin, slikajući ovaj ikonostas, liniju potpuno podređuje boji. Isti je slučaj i na ikonama iz Pive i Velike Hoče, koje su prethodile lomničkim. To je karakteristično upravo za njegov način rada tih najplodnijih desetak godina, dok kasnije, kao što je već zapaženo, pod uticajem ruskog slikarstva na njegovim delima preovlađuje graficizam i naglašeni crtež je crne boje.⁹ U odnosu kolorita između lomničkih i poznih ikona dolazi do slične pojave: dok je u Lom-

žičastom i belom. Oval lica, nos, oči i obrve podvučeni su debljom tamnocrvenom linijom, dok su izraziti akcenti na očima (trepavice i obrve) i usne izvučene mestimično crnom bojom. Usne su radene cinoberom. Longinov svetli kolorit inkarnata bogato iznijansiran odlikuje se izvanrednom svezinom koja je, kako je već ranije istaknuto, sasvim neobična za naš ikonopis tih vremena.¹⁰

Svoje izdužene figure Longin obavlja odećom vesto slikanih draperija koje nabira, modeluje i koloristički slaže sa mnogo smisla za izbor boja, u čemu ide do rafiniranosti. To se u prvom redu odnosi na proroke i apostole sa okvira prestonih ikona, koji predstavljaju najbolje slikane partie na ikonostasu. Verovatno da bi, da su bolje očuvane, ovde mogle da se uvrste i ikone stojećih apostola. Longin često ukrašava odeću zlatnim ornamentima, najčešće floralnim, u čemu u lepoti linije pokazuje pravo majstorstvo (odeća svetog Dordja na istoimenoj ikoni ili proroka Solornona

Sl. 15. Tri prestone ikone Hrista sa apostolima, a — iz Pive, b — iz Velike Hoče i c — iz Lomnice

nici Longinova paleta, bogata, svetlih živih boja, prozračno slikanih, vremenom ona postaje sve siromašnija i toliko ustupa crtežu da pozne dečanske ikone daju utisak grafike u boji.

Gama Longinovih lomničkih ikona je veoma raznovrsna, probranih tonova zelene, plave, purpurne, cinober, ružičaste i oker boje.

Inkarnat je podslikan maslinasto zelenom bojom, preko koje je modelirano svetlim okerom, ru-

sa prestone Bogorodične ikone). Već ranije je isticana lepota Longinove linije u ornamentalnim detaljima, ali mu je zamerano da je ne prenosi na likove kao celine¹¹ i da nije slikar negovane forme, da je slab i siromašan u likovnom izrazu pri obradi glava većeg formata.¹² Iako je Longin, uku-

¹⁰ Radojičić, Majstori, 75.

¹¹ Ibid., 74.

¹² M. Ćorović-Ljubinković, Pečko-dečanska ikonopisna škola, 9.

pno uzev, neosporno bolji u slikanju manjih figura u pokretu no u rešavanju većih površina sa statičnim figurama, što je uostalom slaba strana svih ikonopisaca, sačuvani likovi arhanđela na Bogorodičinoj prestonoj ikoni demantuju gornja mišljenja (sl. 2 i 3). Glava arhanđela Gavrila spada sigurno u najbolja ostvarenja slikarstva pod Turcima i pomenuta mišljenja mogu se odnositi pre na Longinovo pozniye stvaranje — ikonu Stevana Dečanskog. Iako je kompoziciono rešenje centralnog dela ikone Dečanskog i prestonih ikona u Lomnici skoro identično, u likovnom pogledu one se natno razlikuju. No nas u ovome trenutku ne zanima toliko odnos lomničkih i poznijsih ikona, na koje smo se osvrnuli tek radi potrebnog podvlačenja razlike u slikarskim fazama,

Za nastanak ikona lomničkog ikonostasa, na kojima Longin dostiže punu umetničku zrelost i reklo bi se vrhunac svog slikarskog dometa, hitnije su ikone iz Pive i Velike Hoće, koje su im prethodile. Na ovim ikonama jasno se može pratiti razvoj stila Longinovog zrelog stvaralaštva.

U Pivi se nalaze tri dobro očuvane velike Longinove ikone istih dimenzija (69X137X3,5 cm): Bogorodica sa prorocima (sl. 14.), Hristos sa apostolima (sl. 15a) i ikona Uspenja Bogorodice sa prorocima (sl. 14), Hristos sa apostolima i ikona Uspenja Bogorodice sa poprsjem svetih meloda na donjoj ivici. Potpis slikara je, kao i na lomničkim, ispisan na prestonim ikonama, ovde i datiran, počinje

na Bogorodičinoj, *ЛѢТ ۸۷۸ Г҃ЕШНЫ АѠГРИНЕ
ПОЧЕ СЕ М҃ЦА НОЕМВРІА И СЪВРШИХ Н҃ЦА НАЙІА:*
a završava na Kristovoj:¹³

Kompoziciona shema ovih ikona zasnovana je na strogoj simetriji u kojoj dominira vertikalna. Bogorodica sa malim Hristom na prestolu data je en face s tim što su joj noge postavljene malo ulevo, a presto je takođe, u donjim partijama slikan u perspektivi (tri četvrti). Na isti način rešena je i ikona Hrista, samo su mu noge i donji deo prestola okrenuti u suprotnom pravcu. Duž okvira ovih ikona naslikani su proroci i apostoli, dati skoro uvek en face sa lakin iskoračenjem leve ili desne noge. Na pivskim ikonama su na gornjim okvirima poprsja tri svetitelja, za razliku od hočanskih, na kojima je na ovome mestu slikan segment neba, i lomničkih, na kojima su kombinovana oba predhodna rešenja — segment neba u sredini i dva dopojasna svetitelja sa strane.

Hočanske ikone se u opštoj koncepciji kompozicije ne razlikuju mnogo od ikona u Pivi. Po red pomenutog segmenta neba na gornjem okvi-

¹³ Kao što smo napomenuli, smatra se da su ove ikone pripadale mileševskom ikonostasu (S. Radojičić, Majstori...) što, čini nam se, treba uzeti sa izvesnom rezervom, bar za sada dok se za takvo gledište ne prikupe sigurniji podaci.

ru, za razliku od pivskih ikona, na kojima su poprsja svetitelja na gornjem i na donjem delu okvira, u Hoći su — ispod centralnog panoa naslikane scene: na Bogorodičinoj ikoni, Čudo spašavanja tri dečaka iz ognjene peći, a na Hristovoj Marija Magdalena na Hristovom grobu.¹⁴ Apostoli na okvirima sa strane, postavljeni su na supedaneume, dok na pivskim i lomničkim stoje u slobodnom prostoru. Na lomničkim prestonim ikonama Longin, kao novinu na centralnom panou, unosi dve figure kojima flankira centralnu ličnost. Ova novost može se tumačiti željom za reprezentativnjom i svečanijom formom.

Upoređujući sva tri para prestonih ikona možemo zaključiti da je evolucija kompozicije minimalna (sl. 14, 2 i 15 a, b, c). Ipak, posmatrajući detalje vidimo da se, izpočetka krute, statične figure polako pokreću, iz frontalnog položaja prelaze u tričetvrt, i oslobođajući se statičnosti čine slobodnije pokrete lepih stavova (apostoli i proroci).

Bogorodica iz vrlo statičnog frontalnog položaja, u kome malog Hrista čvrsto drži ispred sebe (sl. 14), postepeno se okrećući, prelazi u poluprofil i Hrista lako pridržava samo jednom rukom (sl. 2).

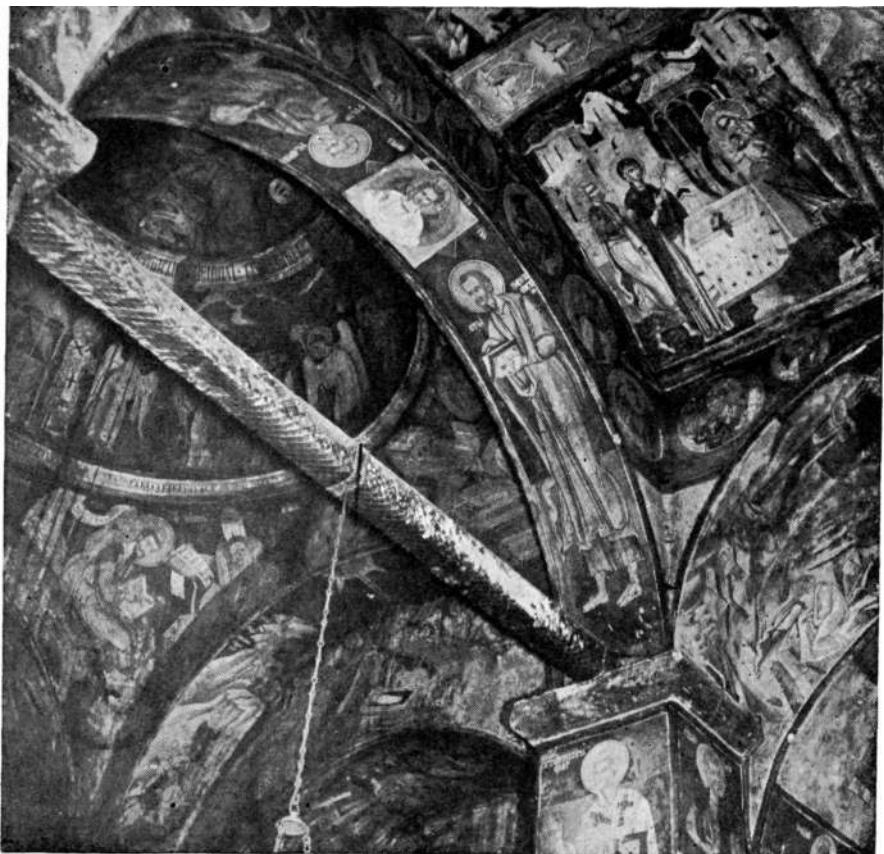
Slobodu pokreta prati opšte sazrevanje forme. Sve više se ističe plastičnost oblika. Tamne i svelte partie, koje su u Pivi ujednačene, na lomničkim ikonama su već jasno izdiferencirane i iz njih majstor veštim modeliranjem izvlači vrlo nagašenu plastičnost oblika, koji su lepi i ne sukobljavaju se u oštrim kontrastima kao na pozniјim delima. Najznačajnije nam izgleda Longinovo sazrevanje u obradi lika. Šteta je što su likovi oba protagonistika prestonih ikona u Lomnici oštećeni, ali sudeći po očuvanim glavama arhanđela, način slikarske obrade i izrazu lica (sl. 2 i 3) jasno se vidi da je slikar ovde postigao rešenja čija je visoka vrednost neosporna.

Izvesne slabosti u crtežu i perspektivnim rešenjima koje se opažaju na centralnim poljima velikih prestonih ikona, gube se i blede pri posmatranju ovih ikona, ustupajući u prvom redu utisku izvanredne kolorističke svežine koji dominira.

Kompozicione sheme malih prazničnih ikona rađene su sa više invencije i neposrednosti. Prirodno, Longin se ovde koristi određenim, već postojećim shemama, ali njegov doprinos u obradi kompozicije — smisao da likovno tečno ispriča jednu scenu i pri tome je kompoziciono reši sa mnogo osećanja za raspored figura u prostoru, koje, kao i akcesorija daje koristeći simetričnost kao kompozicionu bazu, veoma je značajan.

Longinov ikonopis sa svim osobenostima u crtežu i slikarskom postupku zauzima najistaknutije mesto u našem slikarstvu XVI veka. Izrastao iz umetničke sredine obnovljene Pećke patrijašije, gde je dobio prve pouke iz slikanja i počeo da radi

¹⁴ M. Ivanović, R. Pajkić i R. Lazarić: Tri Longinove ikone iz Velike Hoće, Glasnik muzeja Kosova i Metohije, 1958, 200 i 202.

Sl. 16. Freske u potkupolnom prostoru

sudelujući po svoj prilici u živopisanju priprate 1961. godine, (na nekim scenama i likovima ilustrovanog crkvenog kalendara u gornjim zonama primećuju se upadljive sličnosti sa istoimenim kompozicijama na poznjijim Longinovim ikonama), Longin se u svom radu oslanja na tradicije slikarstva XIV veka. Njegov način rada i stil imali su velikog uticaja na savremenike i sledbenike. Tako u manastiru Pivi pod njegovim uticajem nastaju početkom XVII veka horosne praznične ikone radene direktno po Longinovim ikonografskim predlošcima (može se do u detalje pratiti sličnost koja ide do istovetnosti u kompoziciji, načinu slikanja svetitelja i koloritu)¹⁵.

U delima slikara koji su došli posle Longina (Mitrofanović, Kozma i drugi), odražavaće se još kroz čitav XVII vek ponešto od Longinovog slikarstva, no šta je i koliko koji od Longinovih sledbenika od njega primio, predmet je jedne posebne studije. Ovom prilikom želeti smo da istaknemo neke od bitnih osobina i vrednosti Longinovog slikarstva na lomničkim ikonama i da konstatujemo da je Longin u Lomnici započeo i živopisanje crkve.

Freske u Lomnici radilo je više slikara. Dovoljno je pogledati živopis da se to uoči. Natpis nad vratima iz 1608 godine pominje i imena živopisaca:

¹⁵ Pre čišćenja, koje je otkrilo neuporedivo grublji crtež, ove ikone su toliko ličile na Longinove da mi je u prvom trenutku čak izgledalo da su njegove.

dva Jovana, Nikolu i Georgija (sl. 17).¹⁶ Iako se donekle razlikuju, ove freske međusobno vezuje dosta slab umetnički kvalitet. Ali pored ovog živopisa, o kome govori natpis, postoje u Lomnici znatno bolje freske koje se nalaze na gornjim površinama u konhi apside, kaloti slepog kubeta i na izvesnim površinama svodova ispod njega (sl. 16 i 18). Čad i salitra koje su delomično prekrile ove freske i mesto na kome se nalaze, možda objašnjavaju zašto one do sada nisu zapožene kao posebna celina. Postojanje ovih fresaka pre živopisanja 1608 godine objašnjava nejasnu reč iz natpisa, u osmom redu „ПИСА И ДОВЪХРНІ...“ koja se može tumačiti kao *dovrsi*, ili *довохрні* — *do gornjih*. Mazalić govoreći o zidnom slikarstvu Lomnice, — »da je crkva bila živopisana tek 40 godina posle građenja, za vreme igumana Prohora«, kaže da je verovatno da se sa izradom živopisa počelo još za života starca Akakija, jednog od osnivača crkve¹⁷. On logično prepostavlja, jer kada se malo bolje zagledaju freske na gornjim površinama vidi se da su one rad Akakijevog majstora — Longina. Longin za starca Akakija 1578 godine slika ikonostas, tih godina svakako počinje da živopiše i crkvu u Lomnici. Ne završivši posao, Longin ubrzano, iz nema nepoznatih razloga, možda bolesti, prekida rad.

Longin je u Lomnici naslikao: u kaloti slepog kubeta *Hrista Pantokratora* (... 18 · 18) u meda-

¹⁶ o. c. Spomenik SAN, str. 132

¹⁷ o. c. 143

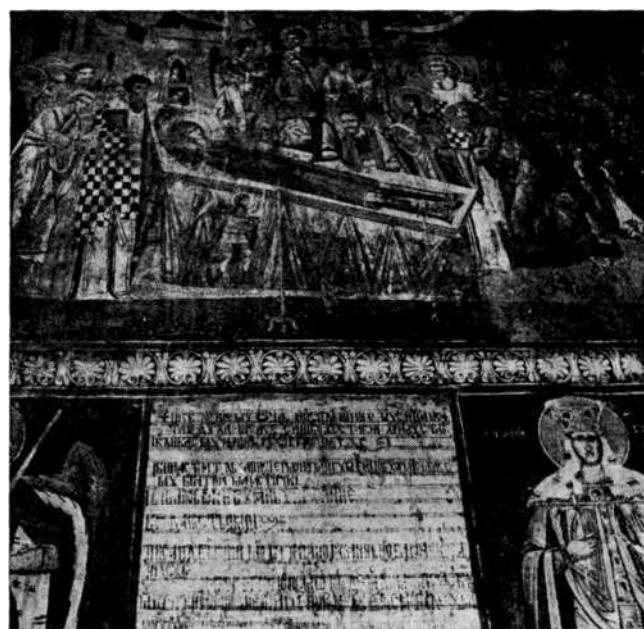
Ijonu, oko koga je traka sa tekstrom iz 102 Davidovog psalma: *Гъ съ нѣ на землю призрѣ·слишати въздиханіе ѿкованныхъ·вздышити съни оунръшъвленіихъ·възвѣстити въсіоне иже гнѣ и хвалу єго въ іерархіи:*

i Nebesku liturgiju: (*Іє·ХС·ЖРЪТВА ТАИНСА · Іє·ХС*), četiri jevangelista u pandantifima i između njih sv. *ubrus*, sv. *keramidiu* i arhanđele *Rafajela* i *Urila* (*СТЫ·ЛУК·ЕУГРАСТЬ, АХГРЛЬ ОУРИЛЬ, СТЫ ЕУГРАСТЬ НАРКО, СТАД КИРАНИДА,* *СТЫ ІѠАН БГЛОВІ СТЫ ПРОХОР, АРХАГРЛЬ РАФАЙЛЬ, СТЫ НАФЕІ, ЕУАСТЬ, СТЕМ ОУБРУСЬ*). U potkupolnom prostoru, na potrebušu triumfalnog luka, u sredini *Slovo božje* (*СЛОВО - БЖІЕ*), levo *proroka Arona* (*ПРРКЬ АРРО)ЦЬ* a desno proroka *Mojjsija* (*ПРРКЬ МОУСЫ*). *Rođenje Kristovo* (*РОЖДѢСТВО - ХВО*) na gornjim lučnim površinama južnog zida i kao pandan na severnoj strani *Silazak u ad* (oštećeno). U oltarskom prostoru, u kohi apside *Bogorodicu sa Hristom na prestolu* sa arhanđelima *Gavrilom* i *Mihajlom*

(*МР-ФУ, АРХАГРГИ МИХАИЛЬ, АРХАГРГЛ ГАВРІЛ*)

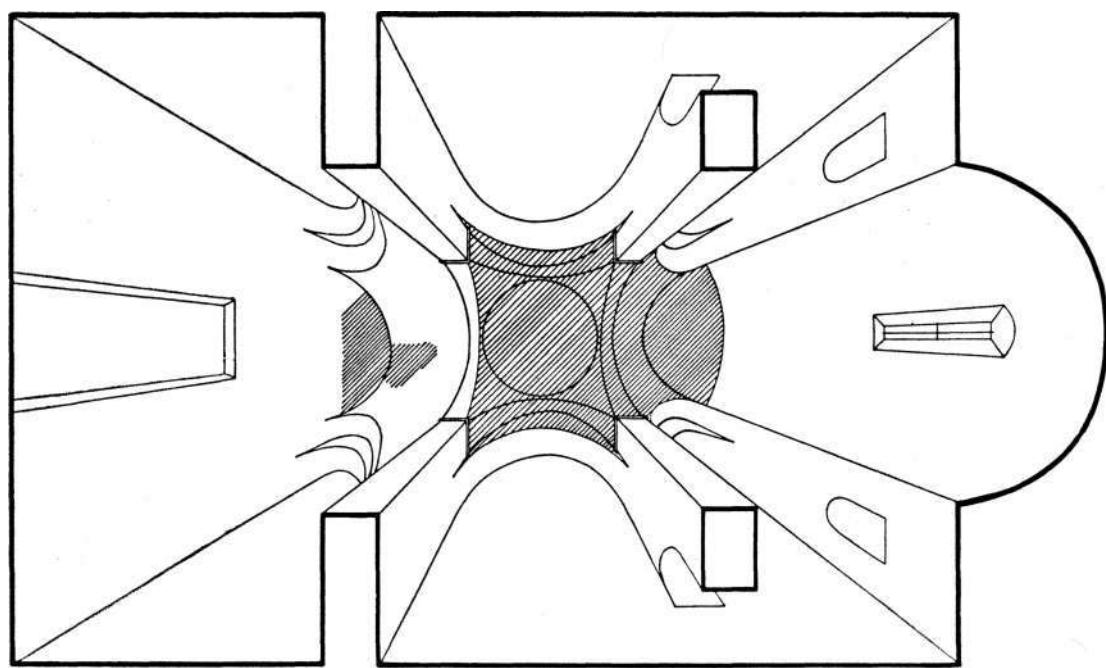
veoma oštećeno od vlage, a pričeće apostola u donjoj zoni još više, te je za njega teško reći dali je Longinovo) i na luku svoda, levo *Vaznesenje Hristovo* (*ВАЗНЕСЕНИЕ СПСВО*) ispod koga su u segmentima prorok *David* (*ПРРКЬ ДЕДЬ*), i prorok *Isajja* (*ПРРК ІСАЇА*), i desno *Silazak svetoga duha* (*СЪШТВІЕ СТГО ДХА*). U zapadnom traveju naosa, na svodu su četiri scene velikih praznika od kojih je Longin naslikao *Cveti* (*ЦВЕТОНОСІЕ - ХВО*) i na zapadnom zidu počeo *Uspenje Bogorodice*, naslikavši samo pri vrhu nebesa čije dveri otvaraju dva andela, i medaljon sa Bogorodicom i dva andela koji ga nose (sl. 18).

Longinove freske, slikane na plavom fonu (druge su na crnom, žutom i zelenom) iako mestimično pod naslagama čadi i šalitre, izdvajaju se sve-

Sl. 17. Natpis o živopisanju crkve 1608

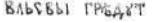
osamdesetih godina. Pojedinačne figure kao i kompozicije vrlo često ponavljaju rešenja sa ikona. Tako je odlično slikani prorok Aron istovetan sa njegovom minijaturnom predstavom na okviru Bogorodične prestone ikone. Vaznesenje Hristovo komponovano je kao i na ikoni, nešto je dinamičnije. Susrećemo bezbroj zajedničkih crta u ikonopisu i živopisu, od kompozicionih rešenja i obrade likova do načina slikanja odeće, arhitekture i niza detalja (kao što je ornamenat na svetlozelenoj draperiji sv. ubrusa u vidu rasutih kvačica koje ukrašavaju i haljinicu malog Hrista na prestonoj iko-

Sl. 18. Prostorna projekcija odozdo po A. S. Izšrafirane površine označavaju Longinov živopis

žinom i većom umetničkom vrednošću. Koliko se može zaključiti pre čišćenja fresaka, one stilski sasvim odgovaraju Longinovom načinu slikanja

ni). Longin slikajući freske ostaje veran i gumi svoje palete koju veštio prenosi u drugu tehniku. Upotrebljava i zlato kojim ukrašava korice jevan-

đelja i haljine Hrista Pantokratora kao i odežde anđela u nebeskoj liturgiji, slikane za Longina karakterističnom svetlozelenom bojom, preko kojih su, takođe tipični bogato biserom i dragim kamenjem ornamentirani lorosi i bordure. Lik prvog desnog anđela iz istoimene kompozicije je veoma tipičan za Longina. Jevandelistu Luka ima neobično naglašeno modelirane jabučice, dok je crkva kraj njega, trodelna zgrada sa mavarskim lucima i kupolom — ružičasta sa olovoplavim krovom i okruglim raznobojnim prozorima, tipična za Longina i srećemo sličnu u petoj sceni iz legende kralja Stefana Dečanskog na istoimenoj Longinovoj ikoni u Dečanima. Na stočiću jevandeliste Luke su izvanredno slikani detalji — stilo, divit i makaze (sl. 16). Rođenje Kristovo, odmah desno, na raspoloživim lučnim i vertikalnim površinama veoma je vešt komponovano u tri dela. Ovo originalno rešenje u vidu triptiha Longin nije mogao preneti sa ikona. Levo i desno su mudraci na konjima sa anđelom koji im pokazuje put, na srednjem lučnom prostoru je Rođenje. Leva grupa mudraca koji idu da se poklone Hristu ()

поклонити се Христу) jedan je od najlepših fragmenata ovog živopisa (sl. 16). Kompozicijom izvanredno rešena scena i koloristički vrlo sveža. Kroz pejsaž stenovitih oker i ružičastih litica, jašu konjanici u haljinama živih boja (plava, ružičasta, zelena i tamnocrvena) na sivim konjima koji su odlično slikani. Anđeo u plavom hitonu sa velikim krilima kao i visoko zeleno raslinje upotpunjaju kolorit. Ova scena i još neki detalji, kojih će vjerujemo, posle čišćenja biti još više prikazuju Longina kao dobrog živopisca. Kao što je na lomničkim ikonama dostigao svoj umetnički vrhunac, tako je reklo bi se i na ovim sreskama Longin ostvario domet svog zidnog slikarstva još nedovoljno poznatog na putu od Peći u Studenice do Lomnica.

Pošto se završe radovi Zavoda za zaštitu spomenika Bosne i Hercegovine na konzervaciji živopisa manastira Lomnice i kada ikonostas najzad zauzme svoje mesto, imaćemo uređen jedan veoma dragocen spomenik u koji ćemo, kroz prekrasne predele u kojima leži, ići na hodočašće Longinovom remekdelu.

LES ICONES ET FRESQUES DE LONGIN AU MONASTERE LOMNICA

Le grand intérêt que l'on prend pour Longin, moine artiste qui, sans compter ses œuvres de peinture, a travaillé comme copiste de livres et a laissé aussi des poésies religieuses, peut être expliqué par le fait qu'il fut le peintre serbe le plus fécond pendant la domination ottomane (XVIe s.) et que nous possédons aujourd'hui un grand nombre de données qui nous renseignent sur l'activité de ce personnage intéressant durant une longue période de temps. En effet, ses œuvres signées et datées se suivent entre 1566 et 1598. Au cours de cette trentaine d'années, Longin a laissé bon nombre d'icônes que nous voyons encore à Pec, Piva, Velika Hoca et Lomnica, au village de Cikote en Bosnie et à Nikoljac près de Bijelo Polje. Parmi toutes ces icônes se font remarquer particulièrement celles qui font partie de deux iconostases partiellement conservées à savoir les icônes de l'iconostase de Piva, qui datent de 1573/4 et qui ont fait partie auparavant, à ce que l'on présume, de l'iconostase de Mileseva, ainsi que les icônes de l'iconostase de Lomnica, conservées presque en entier, qui datent de 1578 (fig. 1).

Les icônes de Longin du monastère de Lomnica furent l'objet de plusieurs études toutefois sans une analyse détaillée jusqu'ici, et, en général, les écrits sur Longin sont plus nombreux que sur n'importe quel autre de nos peintres du XVIe siècle.

Le présent article concernant l'iconostase de Lomnica et les icônes de Longin en particulier a pour but d'enregistrer les résultats des recherches faites par l'auteur de l'article sur les icônes de Longin et sur les icônes peintes sous son influence au monastère de Piva. Il est également suscité par la récente découverte de certaines icônes de Longin à Velika Hoca, par la nouvelle restauration de l'iconostase de Lomnica et par la nouvelle vue de certaines icônes de Longin après la nettoyage faite à propos de l'exposition d'icônes yougoslaves, organisée à Ohrid à l'occasion du XIIe Congrès international de byzantologues.

Les données que nous venons de mentionner nous ont permis d'avoir une idée plus complète de l'œuvre de Longin et de ses qualités de peintre. Les renseignements obtenus dernièrement sur ses icônes de Piva et de Velika Hoca, qui ont précédé celles de Lom-

nica, expliquent, dans une certaine mesure, le développement de son art et nous font entrevoir le chemin qu'il a fait avant d'arriver à la période la plus féconde de son activité, entre 1570 et 1580, quand ce peintre d'icônes atteint sa maturité et donne ses meilleures œuvres, celles de Lomnica.

En procédant à une analyse détaillée des icônes de Longin sur l'iconostase de Lomnica, l'auteur du présent article insiste sur les éléments formels qui caractérisent l'apogée de Longin: coloris riche, frais et clair, belle ligne et forme soignée.

En soulignant les traits particuliers et la valeur des solutions picturales qui caractérisent les icônes de Longin à Lomnica et en comparant celles-ci avec les icônes de Piva et de Velika Hoca, Fauteur de présent article explique la maturation de la peinture d'une période donnée de l'activité de Longin, ainsi que son influence sur ses successeurs.

Longin, ce meilleur peintre serbe du XVIe siècle, provient des milieux artistiques de la Patriarchie de Pec restaurée, où il a pris ses premières leçons de peinture et où il a fait ses premiers pas, prenant probablement part en 1561 à l'exécution des peintures dans le narthex de la Patriarchie. Dans son œuvre, il s'inspire des traditions picturales du XIVe siècle. Sa manière a exercé une grande influence sur ses successeurs. Ainsi, par exemple, au monastère de Piva, les icônes de fête datant du début du XVIIe siècle ont été exécutées d'après les icônes de Longin.

Dans les œuvres des peintres qui sont venus après Longin (Mitrofanovic, Kozma et les autres) durant tout le XVIIe siècle se reflétera encore plus ou moins la peinture de Longin, mais quels sont les éléments de sa peinture qui ont été empruntés par ses successeurs et dans quelle mesure, est sujet d'une étude particulière. La présente étude avait pour but de souligner quelques unes des qualités les plus remarquables de ce peintre distingué, ayant surtout en vue la valorisation de ses meilleures œuvres — des icônes faisant partie de l'iconostase de Lomnica, ainsi que de constater que Longin a également commencé l'exécution des fresques qui décorent les zones supérieures de l'église (v. fig. 18, parties hachurées).